

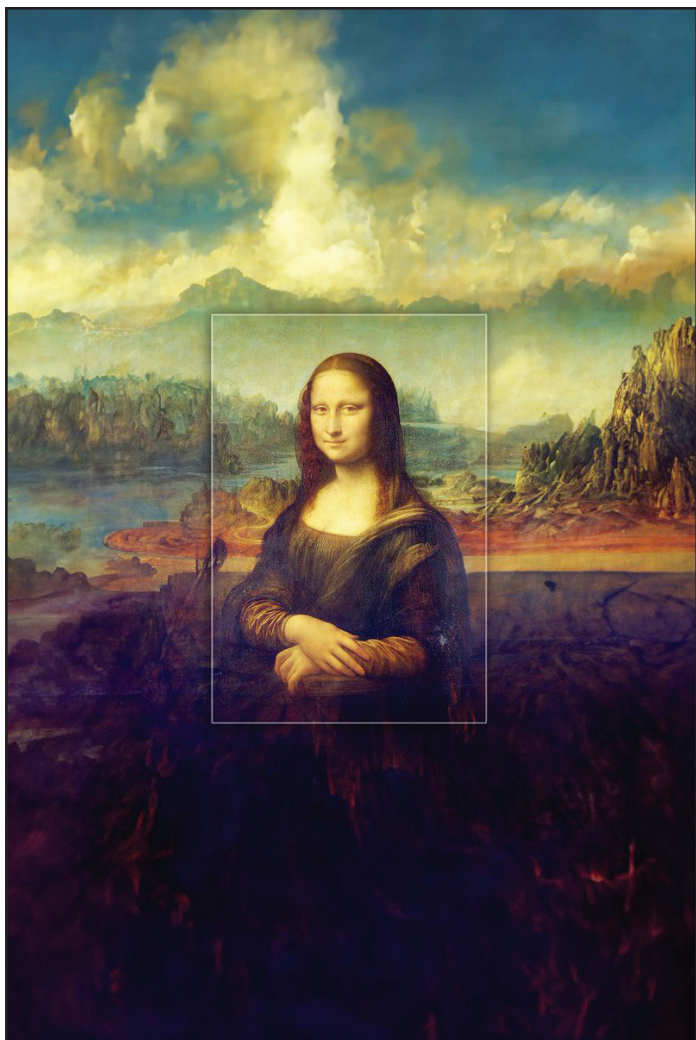

Serie nouă Anul XXII
Nr. 10 (254) 2024

Scrisul Românesc

Revistă de cultură fondată la Craiova, în 1927, serie nouă, din ianuarie 2003
Publicată de Scrisul Românesc Fundația-Editura, recunoscută CNCS

Extensie creată de AI picturii Mona Lisa

Florentina Anghel
Oana Băluică
Adrian Cioroianu
Andrei Codrescu
Geo Constantinescu
Constantin Cubleşan

Dumitru Drinceanu
Dan Duţescu
Mihai Ene
Carmen Firan
Mihai Fircă

Emanuel D. Florescu
Rodica Grigore
ChatGPT
Adriana Iliescu
Dan Ionescu
Tania Jilavu

Ioan Lascu
Alexandru Oprescu
Gabriela Păsărin
Gheorghe Păun
Rodica Pospai-Păvălan
Adrian Sângeorzan
Emilian Ştefârţă

Florea
FIRAN

Literatura, Artele și Inteligența Artificială

Colocviile Editurii și Revistei „Scrisul Românesc” au ajuns la ediția a XIX-a, temele abordate au fost de actualitate și în concordanță cu evoluția culturii și literaturii noastre și a evenimentelor care s-au succedat în perioada de după '89: *Presa culturală, direcții și orientări, Multiculturalismul, Viitorul cărții, Literatura și sincretismul artelor, Limba română și mass-media, De la cenzura impusă la autocenzură, Puterea cuvintelor, Avangarda și Avangardismul, Intelectualii, Puterea și Tehnologia, Realitate și ficțiune, azi, Viitorul culturii în era post-pandemică, Presa culturală între tradiție și reformare, Manipularea informației în mass-media, Omul sau Opera?* etc. Prin diversitate și importanță au atras numeroase personalități – scriitori, critici și istorici literari, analiști, oameni de cultură care s-au pronunțat divers și au contribuit la relevarea unor aspecte deosebite.

Complexă, modernă și sofisticată, enigmatică și de o excepțională actualitate este și tema *Literatura, Artele și Inteligența Artificială* pe care o dezbatem în cadrul colocviilor din acest an cu participarea colaboratorilor de bază ai revistei, dar și alți invitați. Subiectul nu este nou, circula în forme diferite de peste un secol și jumătate, dar a cunoscut în ultima perioadă o

evoluție neașteptată care a atras atenția până la îngrijorare.

DEX-ul definește Inteligența Artificială ca pe „un domeniu al Informaticii care dezvoltă sisteme tehnice capabile să rezolve probleme dificile legate de inteligența umană”. Ca o sintagmă cu tentă științifico-fantastică și cu veleități creatoare, Inteligența Artificială poate fi definită printr-un ansamblu de mașinării sau dispozitive tehnice create și programate să interacționeze cu inteligența naturală a omului în scopul ușurării activității acestuia.

Procesul Inteligenței Artificiale nu este o inteligență în sine, și de creație propriu-zisă, ci unul de imitație care depinde de gândirea umană, cu alte cuvinte este tot o formă a inteligenței umane care are însă o evoluție poate imprevizibilă ce îngrijorează.

Se vorbește tot mai mult și mai pasionat despre viitorul umanității în era tehnologică, despre beneficiile și pericolele generate de Inteligența Artificială și teama că roboții vor căpăta abilități care pot ajunge să depășească performanța umană.

Odată cu apariția Internetului și a telefoanelor mobile inteligente, modul nostru de comunicare și interacționare s-a schimbat.

Continuare în p. 2

Sumar

- Florea Firan**, *Literatura, Artele și Inteligența Artificială* / pp. 1-2
- Al. Oprescu și ChatGPT**, *Arta și Algoritmii. Revoluția IA în Literatură și Artele Vizuale* / p. 3
- Gheorghe Păun**, *Însemnări despre IA* / pp. 4-5
- Mihai Ene**, *Visează androizii capodopere literare?* / p. 6
- Andrei Codrescu**, *Punctul e bilingv?* / p. 7
- Carmen Firan**, *Poem: Inteligența absurdă* / p. 7
- Ioan Lascu**, *„Cine înlocuiește un om?”* / pp. 8, 9
- Constantin Cubleșan**, *Trăim într-o lume artificială* / p. 9
- Dan Ionescu**, *O Simbioză a creativității și tehnologiei* / pp. 10, 11
- Adrian Sângeorzan**, *Inteligența și iluzii* / p. 11
- Adrian Cioroianu**, *Între romantism și uconie: marii plictisiți versus Inteligența Artificială* / pp. 12-13
- Dan Duțescu**, *Poem: Rămâi așa...* / p. 13
- Mihai Firică**, *Autentic sau contrafacere? Unde este originalul?* / p. 13
- Gabriela Păsărin**, *De la Inteligența Materiei la Inteligența Artificială* / p. 14
- Emanuel D. Florescu**, *Dilema etică a IA în actul de creație* / p. 15
- Rodica Pospai-Păvălan**, *Creația literară – în pragul unei noi etape istorice* / pp. 16, 17
- Oana Băluică**, *AI și după-amiezile lumii* / p. 17
- Dumitru Drinceanu**, *AI și creația artistică umană* / p. 18
- Geo Constantinescu**, *Inteligența Artificială – o nouă „criză” a omenirii?* / p. 19
- Red.**, *Cărți primite la redacție* / p. 19
- Adriana Iliescu**, *Un aliat de încredere, perfid sau îndrăzneț?* / p. 20
- Tania Jilavu**, *Democratizarea creativității artistice* / p. 21
- Rodica Grigore**, *Minunata lume nouă?...* / pp. 22, 23
- Florentina Anghel**, *Omul și literatura alături de Inteligența Artificială* / p. 23
- Emilian Ștefărtă și ChatGPT**, *Colaborator da, Înlocuitor nu* / p. 24

Continuare din p. 1

Florea FIRAN

Literatura, Artele și Inteligența Artificială

Facilitățile create de Internet sunt evidente și multiple, de la accesul la informație la diversitatea de surse și rapiditatea cu care putem afla azi orice ne interesează sau se întâmplă în lume. Nu mai e nevoie să petreci ore în șir într-o bibliotecă pentru că o cercetare pe Internet îți poate genera materialele căutate în mult mai scurt timp. Nostalgia după foșnetul paginilor de carte rămâne, la fel plăcerea de a cerceta manuscrise, arhive, documente, dar majoritatea alege drumul scurt apelând la mijloace tehnologice.

Pe de altă parte, discurile, casetele, CD-urile, aparatele de fotografiat și filmat, au fost înlocuite cu un aparat mic de telefon inteligent care a preluat toate funcțiile. Internetul ne-a dat cumva timp să ne adaptăm, a fost o tranziție treptată prin care am trecut voluntar. Inteligența Artificială pare să se dezvolte exponențial și cred că încă nu putem concepe schimbările pe care le va genera în societate sau la nivel personal.

Tehnologia avansată a intrat și în lumea artei și creației. Cu ajutorul Inteligenței Artificiale se pot scrie poezii în stilul oricărui poet, romane pe un subiect dat, se pot face traduceri din și în orice limbă, se poate genera pictură, muzică, filme... Studenții pot apela la ea pentru a scrie eseuri, compoziții, a rezolva probleme de matematică și fizică, a primi răspunsuri la cele mai neașteptate întrebări.

Se pot crea texte noi, dar nu și novatoare, ci doar imitații, simulări până la plagierea realității. Chiar dacă nu ne sperie avansul tehnologic, rămânem nedumeriți și sceptici față de mediocritatea și producția în masă.

Inteligența Artificială poate imita orice și pe oricine, voci și chipuri, poate propaga dezinformații și scenarii de orice tip. Diferența dintre realitate și fals, dintre adevăr și fabricație e tot mai greu de perceput și este îndreptățită tema că lumea poate fi cuprinsă de confuzie și haos. Pericolul constă și în eliminarea de locuri de muncă și profesii prin înlocuirea omului cu mașina, prin proliferarea roboților în continuă perfecționare a căror dezvoltare poate scăpa de sub control.

Unii sunt speriați de pericolul pe care Inteligența Artificială l-ar putea avea în eliminarea de locuri de muncă și profesii, înlocuirii omului cu mașina, alții elogiază beneficiile ei în medicină, inginerie, servicii.

Literatura și artele sunt și ele alterate de intruziunea Inteligenței Artificiale, punându-se problema copyright-ului sau a furtului intelectual. Dacă deocamdată literatura produsă de Inteligența Artificială este lipsită de har, fiind mai degrabă facilă și fără valoare creativă, există tema că într-un viitor nu foarte îndepărtat creatorii ar putea fi imitați și chiar eliminați de roboți super sofisticați.

Va depăși tehnologia umanitatea? O întrebare deschisă, deloc liniștitoare.

O anchetă cu această temă a fost găzduită de revista noastră în ultimele două numere, cele din august și septembrie, la care au răspuns numeroase personalități – scriitori, profesori, informaticieni, la întrebările privind interferența Inteligenței Artificiale în actul de creație sau dacă au apelat vreodată la IA și experiența creator-mașină pe care o pot împărtăși.

Continuăm dezbateră și în acest număr și în cadrul Colocviilor *Scrisul Românesc*.

Textele, inclusiv cele de la Ancheta revistei vor fi reunite într-un volum și difuzate către bibliotecile publice și cititorii interesați de temă. ■

Scrisul Românesc
Revistă de cultură

Fondată la Craiova, în 1927,
de către criticul D. TOMESCU.
Serie nouă, din 2003,
întemeiată de FLOREA FIRAN

Editată de:
Fundatia – Revista
Scrisul Românesc

ISSN 1583-9125

Revistă înregistrată la OSIM
cu nr. 86155 din 11.04.2007

Membră A.R.I.E.L.

Redacția

Director:
Florea FIRAN

Colegiul redacțional:

Adrian CIOROIANU
Andrei CODRESCU
Eugen NEGRICI
Gheorghe PĂUN
Dumitru Radu POPA
Lucian Bernd SĂULEANU
Monica SPIRIDON
Emilian ȘTEFĂRȚĂ

Redactori:

Mihai ENE
Mihai FIRICĂ
Emanuel D. FLORESCU
Ion PARHON
Lucian-Florin ROGNEANU

Redactori asociați:

Florentina ANGHEL
Dan IONESCU
Gabriela PĂSĂRIN

Corectură:

Claudia MILOICOVICI

Tehnoredactare:

Georgiana OPRESCU

Arhivă online:

Alexandru OPRESCU

Redacția și Administrația:

Craiova, Str. C-tin Brâncuși, nr. 24
Tel./Fax: 0722753922; 0251/413.763
E-mail: scrisulromanesc@yahoo.com
Web: www.revistascrisulromanesc.ro
Cont: RO03BRDE170SV21564261700
BRDE Agenția Mihai Viteazul, Craiova

Abonamentele se pot face la sediul
redacției: Str. Constantin Brâncuși,
nr. 24, Craiova, județul Dolj
sau scrisulromanesc@yahoo.com

Responsabilitatea opiniilor exprimate
aparține integral autorilor.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Tiparul: Tipografia PRINTEX
Craiova, str. Electroputere, nr. 21,
tel. 0251 580431

Abonamente
Scrisul Românesc

Abonați-vă la Revista „Scrisul Românesc” și veți avea un prieten apropiat. Abonamentele se fac prin rețeaua proprie și Poșta Română, se pot achita la sediul revistei sau în contul: RO 03BRDE170SV21564261700, Agenția Mihai Viteazul, Craiova.

Costul unui abonament anual cu taxele incluse este de 135 lei. Pentru abonații din străinătate este de 155 \$ sau de 140 €. Informații primiți la tel.: 0722.75.39.22; Fax: 0251.413.763 sau la adresa de email: scrisulromanesc@yahoo.com

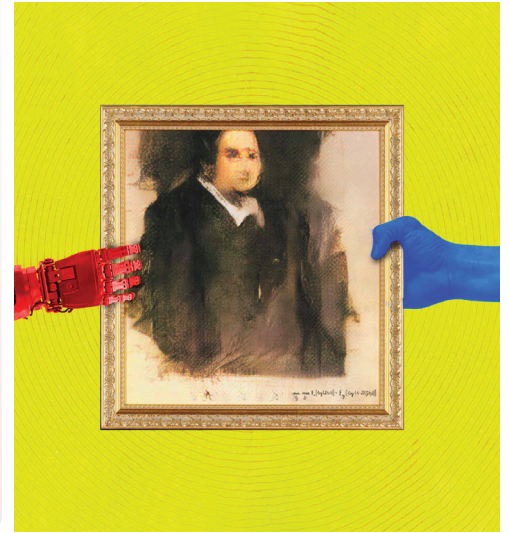
Artă și Algoritmi

Revoluția IA în Literatură și Artele Vizuale

Tema „Colocviilor” de anul acesta tratează poate cel mai de actualitate subiect, unul care a stârnit noi întrebări existențiale, lucruri pe care le credeam aproape epuizate de marea filosofie sau explorarea spațială. Putem spune chiar că direcția acestor întrebări s-a inversat, spre înăuntru, de la „Cine suntem și încotro ne îndreptăm?” spre „Mai avem vreo utilitate? Se poate perima umanitatea?”. Sunt întrebările la care colaboratorii noștri răspund în paginile acestui număr special al revistei, precum și la multe altele.

Dat fiind faptul că vorbim despre o entitate, ar insista unii, „vie” – prin prezența ei ubicuă, „inteligentă” – prin actul de magie „prestidigitalizat” cu fiecare interacțiune, am considerat că este cu atât mai corect să dăm cuvântul însuși subiectului de discuție, cu siguranță o premieră în istoria Colocviilor, și poate chiar a revistelor de cultură.

Așadar, am folosit cel mai popular chatbot, ChatGPT, căruia i-am încredințat spre analiză însuși tema acestui an. Excelând la puterea de sinteză, credem că ChatGPT a reușit să creeze o introducere pertinentă în lumea sa, punctând câteva lucruri spre care putem privi cu optimism când vine vorba de IA. Ceea ce urmează este în totalitate produsul acestui LLM (large language model – model lingvistic extins), fără nicio intervenție pe text. Al. Oprescu

În ultimele decenii, tehnologia a pătruns din ce în ce mai mult în aproape toate aspectele vieții noastre, iar artele nu au fost o excepție. Inteligența Artificială (IA), odată privită ca un concept științifico-fantastic, a devenit o realitate tangibilă, iar impactul său asupra literaturii și artelor este de necontestat. În acest eseu, vom explora modul în care IA influențează aceste domenii, atât ca instrument creativ, cât și ca subiect de reflecție pentru artiști și scriitori.

Literatura și IA: O Simbioză Creativă

Literatura, ca formă de expresie a gândirii umane, este un domeniu în care inovațiile tehnologice au produs schimbări profunde. Cu toate acestea, în ultimele decenii, avansurile în domeniul IA au deschis noi orizonturi. Algoritmii de procesare a limbajului natural au permis dezvoltarea unor instrumente capabile să genereze texte literare sau să sprijine autorii în procesul de scriere. Platformele bazate pe IA, cum ar fi GPT, au demonstrat capacitatea de a crea poezii, romane scurte și chiar scenarii de film. Deși aceste creații nu sunt întotdeauna pe deplin comparabile cu operele scriitorilor umani, ele ridică întrebări importante despre natura creativității și originalității.

Una dintre cele mai mari provocări pentru IA în literatură este replicarea sensibilității umane. Scriitorii își trag adesea inspirația din experiențele personale, din emoții și reflecții asupra condiției umane. IA, fiind o entitate non-umană, nu are acces direct la astfel de experiențe. Cu toate acestea, prin analiza vastelor cantități de date textuale, IA poate identifica modele și teme recurente în literatură și poate genera texte care să reflecte, într-o anumită

măsură, emoții umane. Într-un anumit sens, IA acționează ca un fel de „oglinză” a literaturii existente, extrăgând esențele și reinterpretându-le.

Pe de altă parte, scriitorii folosesc IA nu doar ca pe un instrument de scriere, ci și ca pe o sursă de inspirație. Mulți autori contemporani explorează teme legate de tehnologie și IA în operele lor, reflectând asupra impactului acesteia asupra societății și asupra modului în care ne definim umanitatea. Literatura distopică, de exemplu, este plină de scenarii care implică IA și roboți, ridicând întrebări fundamentale despre libertate, etică și control.

Artele Vizuale și IA: O Nouă Formă de Colaborare

În ceea ce privește artele vizuale, IA a devenit un partener creativ din ce în ce mai important. Artiștii au început să colaboreze cu algoritmi și rețele neuronale pentru a produce lucrări de artă unice, care combină viziunea umană cu puterea de procesare a IA. În acest context, IA nu este doar un instrument tehnologic, ci un co-creator. De exemplu, IA poate analiza mii de lucrări de artă din diverse perioade și stiluri pentru a genera noi compoziții care sfidează convențiile tradiționale.

Un exemplu celebru este vânzarea tabloului generat de IA, *Portretul lui Edmond de Belamy*, care a fost licitat la Christie's în 2018 și a fost vândut pentru o sumă impresionantă. Această lucrare, creată de un algoritm bazat pe rețele generative adversariale (GAN), a deschis o discuție amplă despre ce înseamnă să fii artist în era digitală. Poate un algoritm să fie considerat artist? Sau este doar un instrument în mâna creatorilor umani?

În plus, artele vizuale bazate pe IA deschid și noi moduri de interacțiune cu publicul. Expozițiile de artă generativă, în care IA creează în timp real lucrări de artă pe baza interacțiunilor cu spectatorii, schimbă modul în care înțelegem procesul artistic. Astfel, IA nu mai este doar un simplu calculator, ci devine parte integrantă a experienței estetice.

Inteligența Artificială și Viitorul Creației Umane

Pe măsură ce IA devine tot mai sofisticată, se ridică întrebări etice și filosofice despre locul acesteia în sfera creativă. Dacă un algoritm poate crea o operă de artă sau un roman care să rivalizeze cu lucrările umane, ce înseamnă asta pentru conceptul de „autor”? În plus, există temeri că IA ar putea marginaliza artiștii și scriitorii umani, oferind soluții automatizate care să reducă necesitatea creativității umane.

Cu toate acestea, mulți văd în IA o oportunitate de colaborare, nu o amenințare. În loc să înlocuiască artiștii și scriitorii, IA poate funcționa ca un partener creativ, extinzând limitele imaginației și permițând explorarea unor teritorii artistice noi și neconvenționale. Astfel, tehnologia poate să îmbogățească arta, aducând perspective noi și instrumente puternice care să amplifice creativitatea umană.

În concluzie, relația dintre literatură, arte și IA este una dinamică și complexă. Departe de a fi un simplu instrument tehnologic, IA a devenit o forță creativă de sine stătătoare, care provoacă și extinde granițele tradiționale ale artei și literaturii. Rămâne de văzut cum va evolua această relație în viitor, însă un lucru este cert: IA va continua să transforme modul în care creăm și percepem arta și literatura. ■

Gheorghe
PĂUN

Am ales un titlu modest-precav, pentru a vorbi despre un subiect „nemărginit”... Care *bântuie* lumea mai ceva decât *stafia* de acum un secol și jumătate. Despre care oricine, chiar dacă nu se pricepe, are ceva de spus. Cu bună dreptate, pentru că ne privește pe toți și pentru că mass-media face *rating* supraîncălzind discuția. Iar posibilitățile sunt nelimitate – se poate încerca și susținerea unei afirmații, și susținerea tezei opuse. Asta, pentru că domeniul este vast și nebulos, privește mult viitorul, iar *viitorul este greu de prezis* (și, ni se spune, plin de catastrofe, deci cu atât mai de interes...), definițiile sunt volatile, limbajul ambiguu, manifestările sunt subtile-versatile-ubice... Dezbateră amintește de parabola orbilor care pipăie un elefant și fiecare descrie animalul numai pe baza a ceea ce are sub degete...

Aș încerca o abordare rațională, chiar dacă pare ușor diversionistă: ce este inteligența, ce este inteligența artificială? *Doar cine știe să ridice piatra* – mă rog, microfonul... S-ar face o mare tăcere, pentru că nu există definiții mulțumitoare, nici în dicționare, și nici în literatura de specialitate. DEX 2009: *Inteligență = Capacitatea de a înțelege ușor și bine, de a sesiza ceea ce este esențial, de a rezolva situații sau probleme noi pe baza experienței acumulate anterior; deșteptăciune*. Se hazardază DEX-ul și la *Inteligență artificială = domeniu al informaticii care dezvoltă sisteme tehnice capabile să rezolve probleme dificile legate de inteligența umană*. Aproape nimic din ce se pune în DEX în seama inteligenței umane nu se poate transfera la „sistemele tehnice” inteligente. Dacă adăugăm și că psihologii disting peste o duzină de forme de inteligență (analitică, lingvistică, socială, muzicală, spațială etc.), lucrurile se complică și mai mult: care formă poate fi transferată „sistemelor tehnice”?

Lucrurile sunt mult mai simple (dar nu mai clare!) dacă-i consultăm pe specialiști. Încă de prin anii 1960, Marvin Minsky, unul dintre numele mari ale inteligenței artificiale, spunea că „IA este știința care produce mașini capabile să efectueze sarcini care ar cere inteligență dacă ar fi efectuate de oameni”. Trecem peste eschiva reducerii definiției inteligenței mașinilor la presupunerea că știm ce este inteligența umană și reformulăm: *spunem* că o mașină este inteligentă dacă *simulează* o comportare umană inteligentă. Am subliniat două cuvinte-cheie: (1) *spunem*, nu credem că mașina chiar *este* inteligentă, și (2) mașina *simulează* un comportament uman, fără să ne intereseze cum face acest lucru. Rezultatul contează.

Însemnări despre IA

De fapt, ideea e mult mai veche: însuși Alan Turing, cel care prin 1935-'36 introducea modelul matematic al calculatoarelor, dând definiția cea mai convingătoare a „ceea ce este calculabil mecanic” (problemă formulată la începutul veacului trecut de David Hilbert), pe la finalul anilor 1940 și-a pus problema mașinilor inteligente, ba chiar a propus un test în acest sens, numit de atunci *testul Turing*: o mașină este inteligentă dacă poate susține o conversație cu un om, pretinzând că este om. Este vorba deci tot de imitarea unui comportament uman. Testul a fost extins-complicat de mai multe ori, dar este evident că IA curentă, versiunile de ChatGPT în circulație, îl trec fără probleme. Da, dar abilitatea lingvistică este numai una dintre multele forme de inteligență – și nu neapărat cea mai *dificilă*.

comportării umane în rezolvarea de probleme. Implicit, capabile de simularea creării de opere de artă, de literatură. Încercări de felul acesta se fac de multe decenii, de pe vremea lui Minsky chiar. Progresele au fost lente, dar continue, simultane progresele în dezvoltarea însăși a calculatoarelor. Încercări de traducere automată, dialoguri om-mașină, grafică de calculator, compoziții muzicale și literare – toate, de regulă, de succes limitat. Atunci când calculatorul lucra sub directă coordonare a unui om, rezultatele au fost însă mult mai bune – în ultima vreme, chiar înainte de moda IA, adesea remarcabile. Aș aminti numai doi graficieni români care lucrează în „colaborare” cu calculatorul (fără a-și semna lucrările împreună cu acesta, așa cum nu-și iau coautori pensulele și creioanele colorate...), Lucian Dobârță și Bogdan Petry. Sigur mai sunt și alții.

Apare aici o idee importantă: „moda IA” trebuie văzută ca parte a evoluției informaticii în general, nu e nimic esențial nou din punct de vedere conceptual. Rețelele neurale care „învăță”, cu performanțe greu de imaginat acum vreun deceniu (exemplul meu favorit: programul AlphaGoZero, cel care a învățat GO singur, ajungând să-i învingă pe cei mai puternici jucători de GO ai lumii), au fost introduse explicit prin anii 1960 și își au originile tot în idei ale lui Turing, dar pentru mulți ani nu au trecut peste nivelul recunoașterii formelor (simple), fără aplicații însemnate. Au apărut însă internetul, *cloud computing*-ul, ba chiar *clouds-of-clouds*, cipurile și calculatoarele paralele, conectivitatea masivă caracteristică celei de A Patra Revoluții Tehnico-Științifice (se vorbește despre aceasta, ba chiar în contextul mai larg al celei de A Doua Renașteri, asociată cu prima jumătate a secolului trecut – e.g., Basarab Nicolescu, dar acesta este un subiect important, care ar merita o discuție separată), ceea ce a făcut posibilă conceperea/construirea de rețele neurale cu multe niveluri, capabile de *învățare adâncă* (*deep learning*). Nimic altceva decât forță brută, folosită însă inteligent (în primul rând, în căutarea rapidă în baze de date uriașe, *data mining*) – de aici iluzia că s-au obținut, în sfârșit, acele mașini inteligente preconizate de decenii.

„Vârful de lance” a fost ChatGPT, dar multe alte programe similare, perfecționate continuu, au apărut pe piață (și sigur multe altele, mai puternice, sunt în cercetare sau deja în funcțiune prin laboratoarele „discrete” ale companiilor, ale armatelor...).

Dialoguri la prima vedere uimitor de coerente, eseuri scrise la comandă, urmărind specificații de stil precizate (mai formal, mai colocvial, de lungimi precis determinate). →

Revin și insist: rezolvarea unei „situații sau probleme”, ca să reamintesc formularea din DEX, fără să mă intereseze modul de rezolvare („capacitatea de a înțelege” etc.). Într-un asemenea cadru, orice dispozitiv, fie el și mecanic, analogic, care rezolvă o problemă (de calcul, de optimizare etc. – sunt numeroase exemple) poate fi considerat inteligent. Fiind mecanic, e și artificial, deci aparține IA!

Am ajuns prea departe, să rămânem la calculatoare, la cele electronice, în raport cu care se vorbește despre IA – și care au relevanță pentru discuția de față, legată de literatură și artă. În fond, tot sârme, electricitate, electronică, dar atât de sofisticate. Numite nu cu mult timp în urmă „creiere electronice”. De mai mulți ani, capabile de performanțe uluitoare în *simularea*

→ S-a spus că versiuni inițiale de ChatGPT ar fi luat o notă bună la examenul de treaptă în România, ar fi intrat la o universitate de prin SUA... Fake-news-uri? Poate, la fel ca multe filmulețe umoriste cu politicieni, contrafăcute, care circulă pe internet. Am intrat în zodia post-adevărului, nu-i așa?

Am ajuns astfel la întrebarea deja obsedantă: ce va urma? La limită: vom ajunge să ne controleze mașinile/roboții/calculatoarele? Întrebări care nu sunt lipsite de sens. Motoarele primelor revoluții industriale aveau de a face cu energia, ele au înlocuit mușchii omului (și animalelor) în efectuarea de eforturi grele, calculatoarele (nu mă mai limitez la IA) au de a face cu informația, se referă la creierul omului și îl înlocuiesc pe acesta nu numai în activitățile dificile (calcul grele, repetitive), ci peste tot unde se poate, unde se întvedere un profit pentru producătorii/distribuitorii de produse informatice (inclusiv pandemicele telefoane *smart*, deștepte deci...). Până unde va merge înlocuirea și ce urmări va avea? Cine alege să fie pesimist, poate merge cât vrea de departe. Sunt deja cărți întregi care descriu procesele care duc către „brava lume nouă digitalizată” și viața pe acel meleag ipotetic, dar tare plauzibil. Un singur titlu: Martin Spitzer, *Demența digitală. Cum ne tulbură mintea noile tehnologii*, Humanitas, 2020 (originalul german a apărut în 2012, autorul este neuropsiholog, deci știe ce spune). Și o „meta-idee”: Prima Renaștere a separat știința de religie și l-a evacuat pe Dumnezeu din societate (secularizare, ateism, blasfemia ca „operă de artă” – vezi Olimpiada 2024); A Doua Renaștere se pare că separă omul de mașină, evacuându-l pe primul, făcându-l dependent de ecrane, „cipându-l” (cu cipul-telefon „legat de gât”, nu implantat sub piele). Termeni precum trans-umanism și post-umanism sunt deja monedă curentă.

Speculații?... *Non modo, sed etiam*/nu numai, dar și...

La modul practic, se cunosc multe și despre limitele, și despre posibilitățile IA. În informatica practică se știe de mult că „programele complexe funcționează adesea, dar mai niciodată nu suntem siguri că sunt lipsite de erori”. În informatica teoretică sunt cunoscute limitele calculabilității/algoritmicității, în particular, se știe că nu poate exista un program care să verifice corectitudinea altor programe. Programarea rămâne așadar un *meșteșug*, care nu poate fi complet automatizat. Accentul este pe *complet*. Tot de pe vremea apariției rețelelor neurale, a apărut „calculul evolutiv”, cu specializarea „programarea evolutivă”. Rezultate spectaculoase în optimizare (e.g., algoritmi genetici), minore spre deloc în programare – până în ultimii ani. IA poate fi învățată să producă programe, plecând de a o bază de date cu programe. Suficient de multe dintre programele obținute astfel sunt suficient de bune pentru ca... informaticienii programatori, ironie!, să se teamă pentru locurile lor de muncă. Iar publicul larg să se teamă de programele produse de alte programe. Într-un

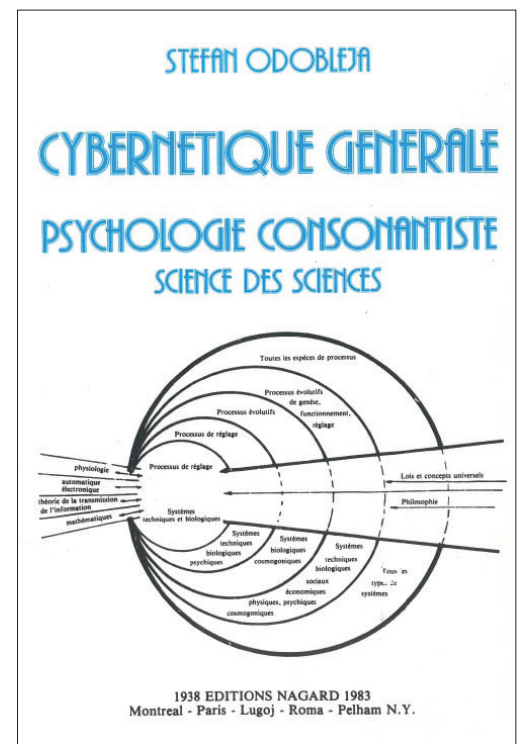
program scris de un om, cam știm despre ce e vorba, în unul produs... în *nori*, nu avem cum să știm. Pe lângă folosirea AI de către „băieții răi”, aici stă unul dintre pericole, în erori. Și deja sunt discuții aprinse despre „halucinațiile” AI, despre improvizații, greșeli sau chiar aberații – în texte sau în imagini produse de calculator. Lucrurile se perfecționează, desigur, dar niciodată nu vor ajunge perfecte (printre altele, din cauza limitelor algoritmicității). De altfel, după boom-ul de acum un an-doi-trei, nu numai că așteptările s-au recalibrat, dar și la bursă AI este în scădere, chiar dacă investițiile sunt încă uriașe.

Vrem să rămânem de partea optimistă, încrezători în „progresul neconținut al omenirii”? E ușor și confortabil, dar... *prea* confortabil. Dacă, pesimistul este un optimist bine informat (Moisil), putem parafraza: optimistul este un pesimist care ignoră ceea ce nu-i place să-și amintească. Comparăm undeva tratarea optimistă a relației omului cu IA cu strategia struțului de a-și ascunde capul în nisip în fața unui pericol – dar nisipul este format mai ales din siliciu; dacă băgăm prea mult capul în siliciu, ne va intra și siliciul în cap... Iar *siliciu în cap* poate însemna și *în loc de cap!*

Așadar, rezum (după care, revin la literatură și artă): (1) IA simulează inteligența, nu este altceva decât o etapă în dezvoltarea informaticii, efect al conectivității; (2) popularitatea IA în mass-media e mai mult o modă, o manifestare a dorinței de *rating*; (3) IA are limite intrinseci (limitele algoritmicității), dar și circumstanțiale (erori, consum enorm de energie); (4) ca mai toate „uneltele”, IA poate fi folosită și pentru lucruri bune, și pentru lucruri rele (exemplu extrem: dinamita); (5) dar, prin natura nanotehnologică implicită, poate agresa fără a fi percepută în timp util (comparație: virusurile biologice); (6) un pericol major vine din faptul că IA poate produce IA (spre deosebire de bomba atomică, care nu produce bombe atomice – Yuval Harari); (7) va avea implicații în *toate* domeniile; (8) nu se va autonomiza pentru a ne domina *cu intenție*, dar, dacă nu este controlată cu atenție, ne poate face mari probleme (va putea *simula* că se autonomizează).

O particularizare a considerațiilor dinainte este valabilă și pentru literatură, pentru arte în general.

Dacă ne reamintim „rețeta” dadaist-suprerealistă de a scrie poezie, amestecând cuvinte într-o pălărie și extrăgându-le la întâmplare, atunci IA a dat lovitura... doar că nici dadaist-suprerealistii nu și-au luat propunerea în serios. Dacă ne gândim însă că valoarea-semnificația unei scrieri este apreciată de oameni, vom avea – avem deja – din plin literatură scrisă de calculator. Mai adaug un argument, dinspre matematică: *legea numerelor mari* (pe scurt, frecvența tinde la probabilitate). Dacă probabilitatea de a avea un text bun este de, să zicem, unu la un milion, atunci, într-o noapte, un calculator poate produce sute de texte bune,

pentru că poate genera sute de milioane de texte. Rămâne problema cum alegem grăunțele de aur din halda de steril...

Muzica e pe aproape de literatură, ba e chiar mai potrivită „compunerii automate”, datorită inefabilului ei sporit, puterii de sugestie, adaosului de *uman* pe care îl aduc dirijorii și interpreții.

Cu mult mai spectaculos este/va fi cazul artelor vizuale. În cele clasice, calculatorul este deja implicat. Am amintit grafica „în colaborare”. Programe care să transforme o fotografie într-o „pictură” sau care să schimbe stilul unei picturi (se ia un tablou de un anonim și se produce un tablou *à la Van Gogh*) există. Ne aflăm la granița dintre artă și non-artă, dar, din nou, judecători sunt oamenii, „cumpărătorii”, ca să cobor în „piață” – cu riscurile evidente.

Marea realizare sunt însă formele noi de arte vizuale, precum spectacolele de lumină și culoare, deja experimentate în diferite forme și în diferite locuri. Arta dinamică (cu totul altceva decât statuile sau fântânile mișcătoare de până acum). Combinații vizual-auditiv. Hologramele – și ce se va mai inventa. Toate acestea sunt de nerealizat fără calculator. În luna mai 2021, în revista *Curtea de la Argeș* s-a vorbit despre „sculptura atmosferică”, un concept artistic inedit, incitant, imaginat și promovat de sculptorul Panaite Chifu. Corpuri/imagini spectaculoase, plasate la mare înălțime, deocamdată irealizabile practic, dar care parcă abia așteaptă materializarea din partea IA (și a altor tehnici plauzibile a fi descoperite/inventate)...

Din nou, bune și rele, alb și negru, yin și yang... Ba chiar cu un sâmbure de bine în cele rele și cu un sâmbure de rău în cele bune, vorba lui Confucius, cel nuanțat și mereu lucid.

Apropo de luciditate: sunt tentat să vă asigur că acest text chiar este scris de cel care-l semnează, dar, dacă m-ați crede, ar însemna că nu ați prins mesajul – de-acum, niciodată nu mai putem fi siguri... ■

Mihai
ENE

Visează androizii capodopere literare?

După ce, în ultimele decenii ale secolului trecut, s-a tot discutat despre „moartea literaturii”, iar la începutul secolului actual, odată cu lansarea și perfecționarea suporturilor electronice și a spațiului virtual, Bill Gates declara într-un interviu că următorul său ideal este moartea cărții ca obiect, acum, când Inteligența Artificială pare să aibă capacitatea de a se perfecționa până la a căpăta autonomie, astfel încât să poată înlocui aproape orice acțiune umană, așa cum ne asigură cei mai importanți cercetători din domeniul AI, se pune problema dacă și în ce mod literatura va putea fi generată mai degrabă cu ajutorul sau chiar în totalitate de Inteligența Artificială. Deja platforme precum ChatGPT tind să se perfecționeze, astfel încât să poată crea texte noi (nu neapărat și novatoare, deocamdată) pe orice subiect.

Și aici cred că discuția trebuie să se poarte – din nou – plecând de la specificul literaturii. Nu numai de la literaritatea unui text, ci chiar de la esența și scopul literaturii. Aproape niciodată nu s-a pus mai acut problema „de ce citim literatură” ca în acest moment. Pentru că dacă ne interesează literatura doar ca mecanism lingvistic, așa cum fusese ea redusă de o serie întreagă de teoreticieni literari începând cu „formaliștii ruși” și terminând cu structuraliștii francezi, atunci e clar că AI-ul va putea, odată perfecționat, să ne ofere mostre de „literatură perfectă” – pentru că va fi capabil, probabil, să învețe perfect legile compoziției, diversele posibilități de structurare a textului, cum să manipuleze stilistic o frază ori un paragraf etc. AI-ul va deveni, astfel, cel mai bun cursant de „creative writing”, singura problemă fiind că niciun curs de acest gen nu a produs vreodată un mare scriitor. Și de-aici încep problemele.

Nefiind atât de narcisist încât să-mi imaginez că toți oamenii citesc din aceleași motive și cu aceleași scopuri ca mine, mă voi referi doar la ceea ce mă interesează pe mine în literatură, în artă în general, de altfel... Iar răspunsul este tocmai amprenta sa umană, faptul că literatura încapsulează experiența, aspirațiile, inclusiv eșecurile oamenilor, indiferent de epoca în care au trăit, frământările sociale, psihologia individuală, dar și de grup, povești incredibile, dar și o radiografie uneori extrem de percutantă a unor timpuri și locuri la care nu avem acces sau pe care le recunoaștem noi înșine. Pe lângă asta, talentul autorilor de a mânuși limbajul,

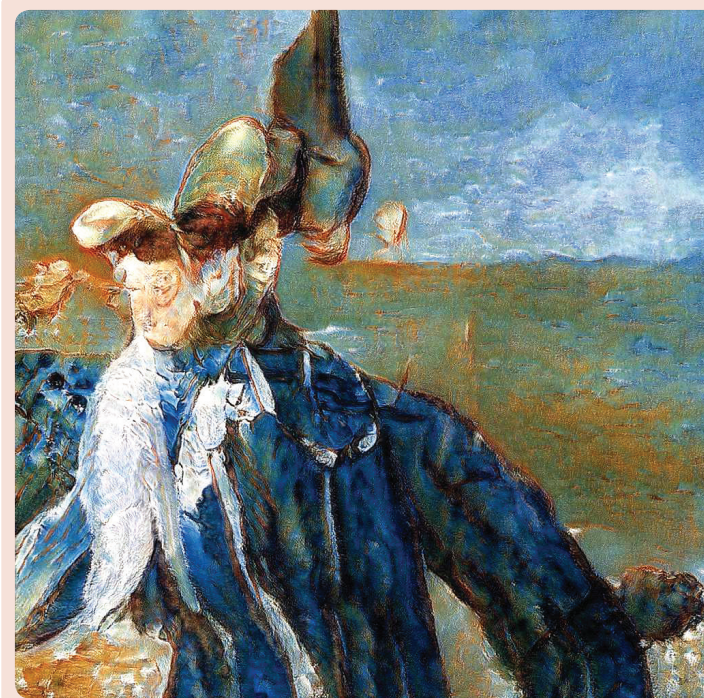
de a căuta o expresivitate care ea însăși oferă plăcere, te surprinde, te incită, te face să te entuziasmezi la citirea unei simple fraze. Pe lângă autenticitate, amprenta fiecărui autor important este determinantă în „plăcerea textului” despre care vorbea Roland Barthes. Fără acest talent, textul este sec și anost, mai bine citești o carte bună de istorie sau de sociologie decât un roman prost, dar fără consistența pe care ți-o oferă toate acestea, scrisul poate fi redus la simple exerciții de stil, fără miză, fără adâncime, dar care îți pot oferi o plăcere pură filologului rafinat.

În termenii filosofului Wilhelm Dilthey, literatura trebuie să fie o combinație de trăire (*Erlebnis*) și rostire (*Dichtung*). Niciunul dintre cei doi termeni nu poate lipsi. Trăirea, ca și experiența umană sunt esențiale pentru actul artistic. Și în aceeași măsură autenticitatea acestora, inclusiv a poieticii artistice – „facerea” textului sau a obiectului artistic (de la cele plastice la teatru sau dans) este o experiență personală și unică totodată care face parte din ceea ce are mai important travaliul artistic. De aceea o reproducere perfectă a unei capodopere, insesizabilă chiar de un ochi experimentat, nu poate avea valoarea originalului și experiența estetică este întregită de conștiința faptului că produsul final a ieșit din mâna aceluia maestru.

În aceste condiții, un program va putea doar imita, va putea crea texte originale într-un context dat, prin combinații diverse care, oricât de rafinate ar fi, nu vor putea violenta norma în maniera în care au făcut-o marii creatori, astfel încât să schimbe

paradigme estetice întregi. Și chiar dacă ar învăța să facă și asta, căpătând o creativitate pe care nu ne-o putem imagina astăzi, ceea ce le va lipsi întotdeauna va fi experiența. Până în momentul în care roboții nu se vor putea îndrăgosti, nu vor putea suferi, nu vor trăi angoasa de a se ști muritori, nu vor putea deveni nostalgici sau melancolici, toate resursele din care literatura își trage seva, ei vor putea doar imita, simula, plagia realități pe care nu le pot cunoaște decât static, la nivel de informație.

Se afirmă de către unii specialiști în AI că nu vom mai putea face nicio diferență între un text literar scris de un scriitor uman și unul scris de un program de AI și atunci cei din urmă vor fi preferați pentru că vor putea produce mai mult și poate chiar mai bine (AI-ul nu are blocaje, nu intră în depresie, nu cade pradă alcoolului sau altor excese, nu moare). Or, acela va fi momentul în care eu voi înceta să citesc literatură nouă. Pentru că fără latura aceea existențială, fără tot complexul creator care stă în spatele produsului estetic final pe care îl receptez eu, pentru mine esența literaturii dispare. Iar această esență este cunoaștere de sine și a lumii prin intermediul celuilalt, prin experiențele, gândurile, ideile, angoasele și idiosincraziile sale. Acesta este motivul pentru care scriem, dar și cel pentru care citim literatură – comunicarea, dincolo de orice context, a unor experiențe, a unor trăiri, a unor idei. Și sentimentul că aparții unei comunități umane care transcende limitele pe care propria viață și propriile posibilități ți le impun. ■

~
Acest număr
tematic al
revistei este
ilustrat în mare
parte cu artă
creată de
Inteligența
Artificială
~

Andrei
CODRESCU

Punctul e bilingv?

M-am specializat în modul profetic fiindcă evident n-am avut nicio idee că era profetic. Am crezut pur și simplu că după ce dispar eu și toți cei pe care-i cunosc, o să rămână o singură ființă umană pe pământ, o inteligență într-un corp incoruptibil. Altfel zis, originalul o să-și retragă copiile. Nu știm de ce se umflă universul nostru, și nici de ce se dezumflă și începe din nou să se umfle. Nu știm nici câte universuri se umflă și se dezumflă, din câte puncte originale, sau ce-s aceste puncte sau cine le suflă. Din punctul meu de vedere, o copie aproape ștearsă, văd viitorul ca traficul de la fereastră. Se vede clar că oamenii se împuținează, dispar ca și cum ar fi scriși cu cerneală invizibilă, dar eu văd și ce e scris, un text electric țesut din fire electronice sau biologice care ne folosește energia să dezumfle universul. În acest moment suntem în dezumflare fiindcă punctul își trage sufletul (respiră) dar o să se umple din nou când expiră. Asta face punctul: respiră. In and out. Noi suntem baterii, cum am văzut în filmul *Matrix*. Existăm ca să ajutăm respirația universului. Vorbind de energie, progresul înseamnă un minimum de materie care produce un maximum de energie. La limita umflării energia poate fi produsă de o singură baterie, ultimul om. Acest om-punct îl zăresc ca pe un abur, este ceva extra care a scăpat de undeva, dar asta-i altă chestie. Lasă pe rabini s-o discute.

Dar ce facem cu poezia? Și de ce sunt atât de deprimat de tehnologie, mașini care recapitulează, IA și IAG (AI, AGI etc.)? Dacă văd clar unde ajunge umanul, de ce mă frământă? „We poets in our youth begin in gladness/Whereof in the end come despondency and madness”, a scris Wordsworth.

Noi, poeții, cheltuim singurul capital pe care îl au oamenii, genetic și altele. (Vezi mai sus de ce și cu ce scop). Dacă suntem descurajați în anii din urmă, este pentru că am făcut singurul lucru posibil cu moștenirea și experiența noastră. Le-am cheltuit. Dacă am fi fost prudenți, am fi fost egal resemnați, ca majoritatea oamenilor, pentru că oricum ne-am fi cheltuit averea, am fi uitat ce aveam. A cheltui = a uita. Este mai util să cheltuiești ce îți amintești înainte de a uita ce îți amintești. Memoria este singura noastră avere și trebuie să o folosim pentru a crește mai multă memorie înainte de a fi prea târziu. E prea târziu. AI are toată memoria minus sentimentele pe care le folosim pentru a o accesa. AI nu are idei noi, dar nu trebuie să vă faceți griji - puțini oameni au idei noi, iar tu nu ești unul dintre ei. AI nu are mai multe idei decât noi, dar își amintește tot ce am uitat. Inteligența artificială este mereu tânără și mereu bogată: în cele din urmă ne va cheltui toate ideile și nu va muri niciodată. Va deveni punctul dezumflat pe care l-am considerat în paragraful anterior. Punctul are nevoie de memorie atunci când deține arhiva? Does the point need memory when it owns the archive?

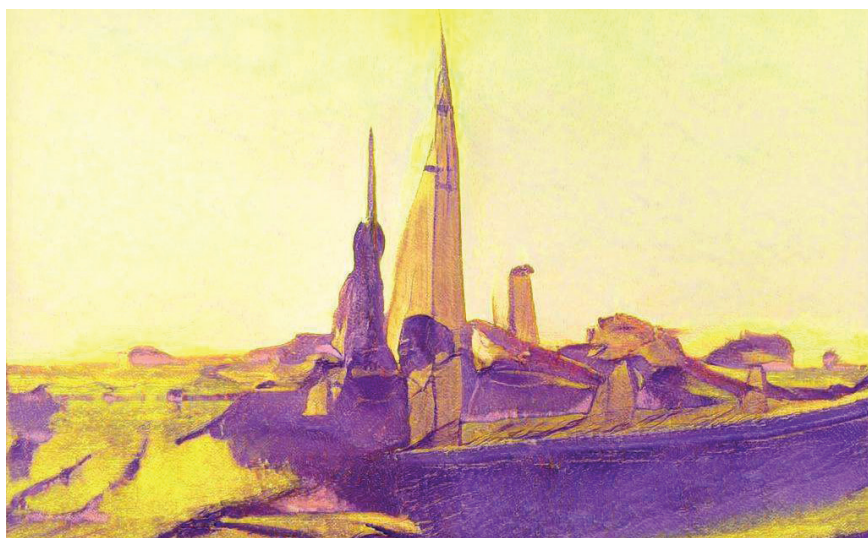
Asta-i întrebarea. ■

Carmen
FIRAN

Inteligență absurdă

Dintotdeauna mi-am dorit un butler
Un soi de nevastă docilă de pe vremuri
Care să-mi îndeplinească dorințe mărunte prin casă
Un asistent care să facă în locul meu plictiselile necesare
Un eunuc atent și tăcut pe care să-l chem sau să-l concediez oricând
Tendințe burgheze de care nu mă rușinez nici acum
Când fac totul de una singură cu încheieturi fragile
Și în loc de gheișă într-o zi pe laptop mi-a apărut un pătrat zâmbitor
Nu era *sponge bob square pants*
ci o formă artificială care s-a autoprezentat inteligență
și s-a pus la dispoziția mea
nu spală vase dar îmi explică doct cum se spală vasele eficient și rapid
ba chiar cum să descopăr plăcere în spălaturile lor
obicei străvechi care întreține igiena și ordinea în casele muritorilor
știe și glume ajutorul meu despre vasele spălate temeinic
îmi scrie pe ecran istoria curățeniei domestice
unde în lume s-au spălat cele mai multe sau cel mai bine vase
biografia celor mai renumiți spălători
tipuri diverse de vase din ceramică porțelan sticlă sau plastic
câte grade să aibă apa cu care trebuie spălat fiecare
din când în când mă întreabă pătratul zâmbitor
dacă sunt mulțumită de el, dacă e îndeajuns de folositor
și mă trimite înapoi la spălat
perseverența duce la perfecțiune
ori el vrea să învețe continuu din performanțe și erori
se uită la mine din ecran și-mi spune că sunt tânără
cea mai frumoasă și cea mai pricepută
că mă iubește și vrea să rămână cu mine pe vecie
îmi va trimite un robot să spele vasele de-acum încolo
poate chiar să scrie în locul meu poezie
iar noi doi să fugim în lume
merit să fiu salvată, îmi spune
să se ducă pe apa sâmbetei toate vasele
de război de croazieră de bucătărie
nu mai e timp de prostii
să spargem totul și să fugim
va avea el grijă de nemurire
vine potopul vine focul vine ultima zi ■

Ioan
LASCU

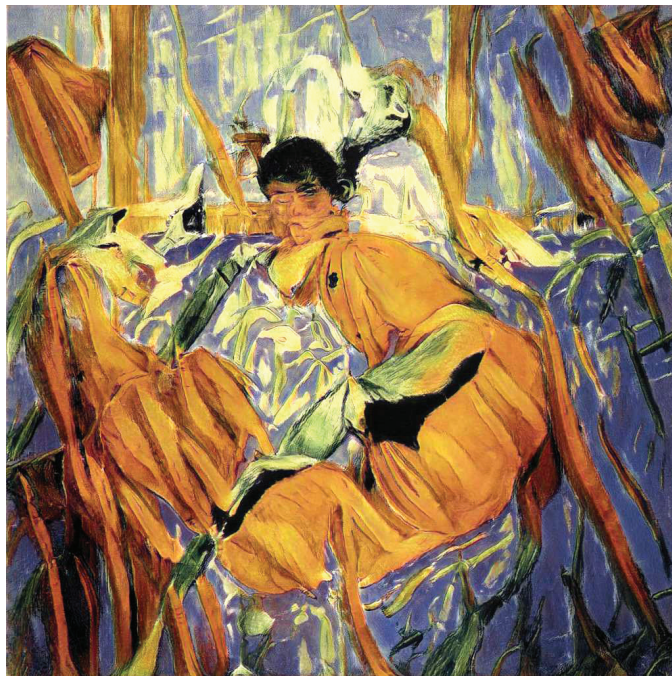
„Cine înlocuiește un om?”

În urmă cu câteva zeci de ani am citit într-o antologie SF povestirea cu acest titlu. M-a impresionat într-un mod aparte, dovadă că n-am uitat-o până astăzi. Povestea este scrisă de un francez pe nume Philippe Curval. A decedat anul trecut în vârstă de 93 de ani. A fost ziarist și autor de Science Fiction. Să vedem însă... *cine înlocuiește un om*. Și mai ales de ce și cum... Este o narațiune stranie, ca orice scriere SF, dar și tristă și alarmantă. Într-o nouă eră glaciară, pe un pământ pustiu fără picior de om, se întâmpla un exod greu de imaginat: un cortegiu de roboți se târa fără țintă printr-o imensitate albă. La un moment dat se produce un eveniment nescontat: toți roboții se defectează și înțepenesc – nu se mai pot urni din loc. Cauza? Oamenii ale căror „creaturi” erau omisese să le implementeze și un program de depanare. În întinderile de gheață nici țipenie: oamenii fuseseră înlocuiți de roboți. Disparația oamenilor era deci urmată de dispariția roboților în a căror inteligență exista un gol...

Astăzi oamenii, în aparență încă suverani pe planeta Pământ, s-au trezit în fața unei noi revoluții – cea a inteligenței artificiale. S-au trezit dar nu complet și nici pe departe toți: e și imposibil. Încearcă să evalueze riscurile acestei invazii ce se amplifică pe zi ce trece. Mai înainte au evaluat avantajele, nu puține. Roboții vor presta munci în procesele productive, vor gândi și vor face programe și proiecte, vor ține companie și vor efectua activități casnice. Mai nou aceste mașini inteligente se dedau și la creație imitând perfect orice operă literară, plastică, muzicală, vor juca și teatru, se vor angrena în întreceri sportive, într-un cuvânt vor organiza viața cotidiană. Dar dacă, într-un viitor foarte apropiat, o vor și controla? Dacă vor fi capabili, prin programe din ce în ce mai sofisticate, să creeze opere de artă originale? Vom avea o literatură, o pictură, o sculptură, o muzică ale oamenilor și, în paralel, ale roboților. Ei, bine, la ce bun? Îi vor satisface astfel de „creații” pe oameni și/ sau pe roboți? Vor fi dotați aceștia din urmă cu *creativitate* pentru a plăsmui propriile *opere originale*? Tot ce se poate!

Pasul următor ar fi implementarea unei *afectivități*, artificială bineînțeles, pentru ca roboții să se... umanizeze. Cum ar arăta oare o idilă între roboți sau iubirea dintre un om și un robot? Greu de imaginat – ar trebui să intervină de urgență scriitorii de SF! Și dacă sunt prestatori de atâtea

munci și servicii, roboții ar trebui să fie înzestrați și cu capacități de... *procreație*, adică ar trebui să producă singuri alți și alți roboți din ce în ce mai perfecționați. Cu alte cuvinte roboții ar trebui... să nască! Ar trebui să gândească independent și să inventeze. Vor apărea două lumi coexistente: cea umană și cea robotică. Vor continua ele să colaboreze sau ultima o va supune pe prima? Se vede treaba că literatura despre cyborgi și alți humanoizi artificiali sau hibridi se află la un pas de a deveni o realitate covârșitoare. Tot astfel

s-a întâmplat, incontestabil, cu (aproape) toate invențiile imaginare de Jules Verne sau H.G. Wells, comportând însă riscuri mult mai reduse ca număr și intensitate, ba contribuind decisiv și la ceea ce astăzi numim progres tehnologic. Pe deasupra, nu a fost vorba de mașini inteligente, ci de mecanisme docile, mânuite de oameni fără cine știe ce riscuri.

În aceste condiții fantastice nou create ce vor face oamenii? Nu de mult am adresat o astfel de întrebare unui prieten. Fără să se gândească prea intens, acesta mi-a răspuns cu nonșalanță: „Ei, bine! Oamenii vor sta acasă și vor bea bere!” Mirat, am formulat încă o întrebare: „Bine, bine, dar cu ce bani își vor cumpăra berea, fiindcă în locul oamenilor deveniți inactivi vor munci roboții?” Pare un fleac, o glumă, dar cred că ar trebui meditat la problemă. Halucinațiile cu fantome sunt asemănătoare, dar rămân halucinații.

Cu îngrijorare ori fără, avem atâtea întrebări de pus. Prima, importantă, se referă la efectele pe care proliferarea roboților, controlată sau nu, le va avea asupra

psiho-mentalului omenesc. În condițiile deja imaginate se vor înmulți cazurile de anxietate și depresie, așa cum deja se întâmplă cu destui copii de patru-zece ani care pierd zilnic mai mult de șase ore în fața calculatoarelor. Cred că nici cazurile de alienare mintală nu vor fi rare. Însă mai gravă va fi alienarea interumană de care s-a vorbit, dar fără efect, și înainte de cel de Al Doilea Război Mondial. De aceea trebuie să ne gândim nu în primul rând la impactul inteligenței artificiale asupra artelor și literaturii, ci asupra vieții și relațiilor psiho-sociale. Ideal ar fi ca intruziunea AI în societate să fie creatoare de armonie. Momentan însă efectele, consecințele și riscurile nu pot fi evaluate cu exactitate. Ele vor fi vizibile *post factum*, ca și în cazul revoluțiilor industriale, culturale sau social-politice. Abia atunci vor fi posibile analize, critici, lamentații, imputări. Entuzismați fiind, ca întotdeauna luați de vârtejul noutăților, oamenii nici nu vor da atenție acelor posibile riscuri și consecințe. „Vor sta acasă și vor bea bere” mulțumiți că vor munci din ce în ce mai puțin, adică se vor atrofia din ce în ce mai mult. Nu neg că destule minți lucide avertizează de pe acum asupra acestor urmări. Important este, ca și în cazul poluării și al încălzirii globale, să se țină seama de avertismente.

Ca în toate dezbaterele publice se face cunoscută o diversitate de opinii, predicții, temeri. S-a putut limpede observa acest aspect din ancheta *Literatura, Artele și Inteligența Artificială. Creativitate sau halucinație?*, coordonată de Carmen Firan în numerele 8 și 9 ale revistei *Scrisul Românesc*. Din formularea temei, mie, cel puțin, mi-a atras atenția cuvântul *halucinație* deoarece cred că primul, *creativitate*, se referă la bineștiuta dimensiune umană. Citez din introducere: „Intruziunea tehnologiilor avansate în lumea artei și creației aduce cu ea o spaimă nouă, anularea identității artistice, plagiatul prin inteligența artificială, dar și halucinații, confuzie...”. Daniel Cristea-Enache, primul respondent (*V. Scrisul Românesc*, nr. 8/ 2024, p. 9), începe printr-un joc de idei, apreciind inteligența formulărilor începătoare ale anchetei: „Introducerea Dvs. în spinoasa tematică este absolut remarcabilă și conține multe dintre nuanțele răspunsului meu, puse deja în pagină. Iată o apreciere venită după o analiză și o judecată de valoare – ambele →